

PAUL-ERIK KORVELA

Tasavallan ja ruhtinaskunnan välimaastossa

” Discursus florentinarum rerum post mortem iunioris Laurentii Medices” on pieni teksti, jonka Niccolò Machiavelli kirjoitti paavi Leo X:n pyynnöstä. Se on kirjoitettu todennäköisesti vuosien 1520 ja 1521 vaihteessa ja liittyy tilanteeseen, jossa kaupungin johtajana vuodesta 1513 toiminut Lorenzo Medici nuorempi oli hiljattain kuollut (1519). Paavi Leo X, joka oli Medicien suvusta, pyysi yhdessä niin ikään Medici-sukuisen kardinaalin Giulio di Giuliano de Medicin (joka nousi myöhemmin paaviksi nimellä Klemens VII) kanssa tiettyjä henkilöitä esittämään ajatuksensa Firenzen hallinnon tai valtiomuodon uudelleenjärjestämisestä. Machiavellin teksti liittyy tähän pyyntöön.

Machiavellin tekstissä usein esiintyvä ”Teidän Pyhyttenne” ja ”mitä kunnioitettavin monsignore” viittaavat siis paaviin ja kardinaaliin, joista jälkimmäiselle oli uskottu Firenzen hallitsemisen järjestäminen. Teksti on siten kirjoitettu Medici-suvulle ja heidän kannattajilleen, mikä näkyy siinä hyvin selvästi. Toistuvasti Machiavelli imartelee kyseistä sukua ja sen keskeistä asemaa Firenzessä. Toisaalta tekstissä kuitenkin ehdotetaan Firenzen valtiomuodoksi tasavaltaa eikä Medicien hallitsemaa ruhtinaskuntaa, mikä on kiinnostavaa Machiavellin omien näkemysten selvittämiseksi.

Machiavelli-tutkimuksessa on vuosisatoja kamppailtu hänen sanomansa monitulkintaisuuden kanssa. *Rubtinaassa* (Il Principe) hän näyttää antavan kyynisiä neuvoja despoottiselle hallitsijalle, kun taas *Valtiollisissa mietelmissä* (Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio) hän näyttää kannattavan tasavaltaa. Ambivalenssi on johtanut tutkijoita tarkastelemaan esimerkiksi kyseisten töiden ajoitusta, siis kysymään, kääntyikö idealistinen tasavallan kannattaja kyyniseksi yksinvaltiuden puolustajaksi vai tapahtuiko muutos kenties toiseen suuntaan. Tämä lyhyt tutkielma Firenzen valtiomuodon uudelleenorganisoinnista antaa kuitenkin viitteitä siitä, mitä Machiavelli kenties ajatteli tasavallan ja ruhtinaskunnan eroista.

Näyttää nimittäin kohtalaisen selvältä, että Machiavelli ei ollut selkeästi sen kummempin tasavallan kuin yksinvaltaisten hallitusmuotojenkaan kannattaja. Hänen mukaansa (ja tämä näkemys tulee hyvin esiin juuri tässä tutkielmassa Firenzen valtiomuodosta) vallan keskittä-

minen yhdelle tai hajauttaminen useammalle riippuu tilanteesta. Joskus on järkevää perustaa ruhtinasvaltainen järjestys, joskus tasavalta. Myös käsillä oleva materiaali, siis kaupunki tai ihmisten luonne, vaikuttaa Machiavellin mielestä siihen, minkälainen valtiomuoto on sovelias. Hänen poliittista teoriaansa voidaan lukea niinkin, että yksinvaltainen valtiomuoto on tarpeen uutta valtiojärjestystä luotaessa, mutta sen täytyy antaa ajan myötä sijaa muutokselle kohti tasavaltaa, koska tasavalta on parempi säilyttämään järjestyksen ja kestämään aikaa kuin yhden miehen onneen sidottu ruhtinaskunta.

Siten esimerkiksi *Rubtinaan* ja *Valtiollisten mietelmien* välillä ei välttämättä ole mitään suurta ristiriitaa. Ne vain kuvaavat saman prosessin eri vaiheita, *Rubtinas* vallan pystyttämistä ja *Valtiolliset mietelmät* sen kestäminen turvaamisesta. Cesare Borgian kohtalo *Rubtinaassa* ja esimerkiksi Castruccio Castracchin kohtalo Machiavellin hänestä kirjoittamassa elämäkerrassa *Castruccio Castracchin elämä* näyttävät viittaavan siihen suuntaan, että vaikka yksinvaltiainen olisi kuinka häikäilemätön ja rohkea, onni saattaa pilata hänen suunnitelmansa, ja tässä tilanteessa myös hänen johtamansa valtakunta romahtaa. Tasavallat sen sijaan ovat parempia säilyttämään vallan, koska niissä onni ei pääse vaikuttamaan yhtä paljon ja toisaalta niiden kyky uudistaa itseään on ruhtinaskuntia parempi. Tasavallat taas eivät ole yhtä hyviä luomaan tai perustamaan yhteiskuntajärjestystä kuin yksinvaltaiset muodot.

Tästä pienestä tutkielmasta käy selvästi ilmi, että Machiavelli kannatti Firenzen tasavaltaa, mutta se ei tarkoita, että hän olisi kannattanut tasavaltaa geneerisenä, siis mihin ja milloin tahansa sopivana valtiomuotona. Firenzessä kansalaiset ovat Machiavellin mukaan tottuneet tasavertaisuuteen, joten pystyttääkseen ruhtinaskunnan täytyisi pystyttää myös ruhtinaan valtaa tukeva ylhäisö periytyvine asemineen. Sen Machiavelli kuitenkin verrattain selväsanaisesti tuomitsee epäinhimillisenä ja sopimattomana hyveellisenä pidetylle henkilölle. Vastaavasti Machiavellin mukaan olisi erittäin vaikeaa muuttaa tasavallaksi Milanoa, jossa on totuttu eriarvoisuuteen. Mikä sopii yhdelle, ei välttämättä sovi toiselle.

Tasavalta ei kuitenkaan näytä olevan kovin yksiselitteinen käsite Machiavellin tutkielmassa. Tasavertaisuus ei esimerkiksi tarkoita täyttä tasavertaisuutta, sillä aina

”Ainoastaan todelliset tasavallat tai todelliset ruhtinaskunnat ovat kestäviä, eikä mikään niiden välimuoto ole yhtä stabiili kuin niiden puhtaat muodot.”

löytyy Machiavellin mukaan niitä, joiden kunnianhimo nostaa heidät muiden yläpuolelle. Siten tasavallassakin ylhäisillä ja tärkeimmillä kansalaisilla on lopulta suurempi sananvalta kuin muilla.

Tasavaltojen välillä oli tuolla aikakaudella myös varsin suurta vaihtelua sen suhteen, ketkä pääsivät osalliseksi vallasta ja missä määrin. Suuri jakolinja Firenzessä syntyi laaja-alaisemman tasavallan ja toisaalta pienemmän piirin hallitseman tasavallan kannattajien väliin. Vaikka Machiavelli ei suoranaisesti asiaa avaakaan, laaja-alaisemman osallistumisen kannattaja oli erityisesti Girolamo Savonarola, joka käytännössä hallitsi Firenzeä 1494–1498. Monet muutkin Machiavellin tekstissä käyttämät termit ovat sidoksissa aikakauden poliittisiin kamppailuihin, eivätkä nämä konnotaatiot välttämättä välity kovin hyvin suomennokseen. Esimerkiksi muutamaa otteeseen mainittu *vivere civile* tai *ordine civile* on käännetty tässä ”yhteiskunnalliseksi järjestykseksi”, mutta alkuperäinen konnotaatio lienee nimenomaan siviilihallinto erotuksena sotilashallinnosta tai sotatilasta. Samoin *governo* kääntyy tässä paremman ilmaisuuden puuttuessa usein ”valtiomuodoksi”, vaikka sana lienee hieman anakronistinen. Konnotaatiot ovat lisäksi hallinnossa yleisemmin, ja toisaalta *stato* ei sekään tuona aikana ollut moderni, persoonaton valtio vaan persoonallinen käsite. Siten Machiavelli puhuu esimerkiksi Cosimon *statosta*. Myös termiparit kuten yksi–monet tai julkinen–yksityinen ovat tässä yhteydessä hieman ongelmallisia kääntää, koska osa konnotaatioista häviää.

Machiavelli toteaa, että ainoastaan todelliset tasavallat tai todelliset ruhtinaskunnat ovat kestäviä, eikä mikään niiden välimuoto ole yhtä stabiili kuin niiden puhtaat muodot. Hänen perustelunsa on, että koska tasavalta voi korruptoitua ainoastaan muuttumalla kohti ruhtinaskuntaa ja ruhtinaskunta ainoastaan muuttumalla kohti tasavaltaa, niiden välimuodolla on kaksi tietä tuhoon, kun taas puhtailla muodoilla on vain yksi. Tästä huolimatta hän tulee kuitenkin esittäneeksi tekstin loppua kohden ratkaisua, joka on käytännössä ruhtinaskunnan ja tasavallan välimuoto. Huomionarvoista on, että hänen ratkaisussaan valta pysyy ruhtinaskunnan kaltaisena Medicien suvulla paavin ja kardinaalin elinaikana, mutta

siirtyy siitä tasavallaksi heidän kuoltuaan. Siten ero tasavallan ja ruhtinaskunnan välillä paljastuu osittain terminologiseksi, sillä Machiavelli sanoo, että Firenzeä voidaan käytännössä kutsua monarkiaksi paavin ja kardinaalin elinaikana, vaikka se onkin järjestetty tasavallaksi.

Sekä aikakauden muille tutkielmille että Machiavellille itselleen varsin tyypilliseen tapaan kirjoituksessa aloitetaan historiasta, josta löydetään ohjeita nykyiselle toiminnalle. Historiasta Machiavelli löytää aiempien hallintojen heikkouksia, totuttuja tapoja ja ihmisluonnon pysyviä piirteitä. Firenze ei hänen mukaansa ole koskaan ollut aito tasavalta, vaan siinä on aina ollut harvinaisempia piirteitä. Toisaalta aiempien hallintojen heikkouksiin on toisinaan kuulunut se, ettei tavalliselle kansalle ole annettu riittävää roolia. Machiavellin mukaan kaikkialta löytyy kolme eri ihmistyyppiä (tai yhteiskuntaluokkaa), jotka kaikki täytyy pitää tyytyväisinä, jotta valtiomuodosta tulisi kestävä. Machiavellin ehdotuksessa näille kolmelle ryhmälle löytyy oma paikkansa tasavallan eri tasoilta niin, että kenelläkään ei pitäisi olla syytä tyytymättömyyteen. Juuri kestävyys ja vallan säilyttäminen, siis pysyvän valtiomuodon tai hallinnon löytäminen, on Machiavellin tutkielmien päämääränä yleisemminkin. Toisaalta lopputulos, jossa Machiavelli jättää ylhäisölle mahdollisuuden valita johtavat viranhaltijat ja suosittaa jopa pussista suoritettavan lippuäänestyksen manipuloimista Mediceille mieluisten valintojen varmistamiseksi, jättää tavalliselle kansalle vain näennäisesti valtaa.

Tekstin lopussa Machiavelli tekee selvän alluusion Ciceron *Scipion uneen* kohdassa, jossa hän kertoo tasavaltojen järjestämisen olevan korkein kunnia, jonka ihminen voi saavuttaa, ja että se on myös Jumalan mielestä kunniakkainta toimintaa. Machiavelli kertoo myös Aristoteleen ja Platonin arvostaneen yhteiskuntajärjestyksen perustamista niin paljon, että nämä halusivat perustaa sellaisen kirjoituksissa, kun eivät saaneet sitä aikaiseksi oikeassa elämässä. Viittaus on mielenkiintoinen ja Machiavellin tuotannossa poikkeuksellinen, sillä aikalaistaan poiketen Machiavelli ei muissa kirjoituksissaan yleensä viittaa Aristoteleen tai Platonin auktoriteettiin käytännössä ollenkaan.